

Sygn. akt III CSK 257/07

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 stycznia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Henryk Pietrkowski

SSN Jan Górowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa G. T.

przeciwko G. G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 30 stycznia 2008 r.,
skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 20 marca 2007 r., sygn.
akt I ACa (...),

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

G. T. pozwem z dnia 20 września 2006 r. domagała się zasądzenia od syna G. G. kwoty 80 903 zł, z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu, tytułem zwrotu nakładów na remont budynku.

Wyrokiem z dnia 20 listopada 2006 r. Sąd Okręgowy w K. powództwo oddalił. Ustalił, że małżonkowie G. T. i J. G. umową zawartą w formie aktu notarialnego z dnia

20 listopada 2000 r. wyłączyli łączącą ich wspólność majątkową małżeńską, a rozwiązanie małżeństwa zawartego w dniu 21 lutego 1976 r. nastąpiło przez rozwód wyrokiem Sądu Okręgowego w K. z dnia 22 stycznia 2002 r.

Umową zawartą w formie aktu notarialnego z dnia 20 grudnia 2002 r. J. G. podarował synowi G. G. należący do jego osobistego majątku udział w spadkowym gospodarstwie rolnym, który wynosił 5/8 części, zastrzegając sobie prawo bezpłatnego dożywotniego zamieszkiwania w budynku mieszkalnym.

W postępowaniu o podział majątku dorobkowego Sąd ustalił, że część składową nieruchomości wchodzącej w skład gospodarstwa rolnego stanowił ten budynek, który w czasie trwania małżeństwa G. T. z J. G. był przez nich wielokrotnie remontowany. Nakłady te, poczynione z majątku dorobkowego, zostały w postępowaniu działowym oszacowane przez biegłego na kwotę 161 806 zł. Postanowieniem z dnia 16 listopada 2004 r. Sąd Rejonowy w K. dokonał podziału majątku dorobkowego w ten sposób, że na rzecz J. G. przyznał maszyny rolnicze, a G. T. patelnię elektryczną, oraz zasądził od uczestnika na rzecz wnioskodawczyni kwotę 21 728 zł tytułem dopłaty, ustalając wartość majątku wspólnego na kwotę 40 478,64 zł. W tym orzeczeniu przyjął, że nie było podstawy do rozliczenia nakładów na remont budynku poczynionych z majątku wspólnego małżonków, albowiem darowizna udziału J. G. na rzecz syna stron zabezpieczyła jego potrzeby i tym samym wyłączyła zastosowanie w sprawie art. 45 k.r.o. Chroniła majątek wspólny przed uszczupleniem i w konsekwencji rozliczenie tego nakładu byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 5 k.c.).

Sąd Okręgowy podzielił argumentację Sądu Rejonowego w sprawie o podział majątku wspólnego, dotyczącą braku podstawy do rozliczenia wspólnych nakładów na budynek stanowiący część składową siedliska gospodarstwa rolnego, którego udział w 5/8 częściach nabył w wyniku dziedziczenia były mąż powódki i ojciec pozwanego. Zauważył, że Grażyna Tracz nie zaskarżyła postanowienia o podziale majątku dorobkowego, gdyż apelację wniósł tylko uczestnik J. G., niemniej orzeczenie to uprawomocniło się z dniem 22 czerwca 2005 r. Oceniał również, że powództwo było nieuzasadnione ze względu na przedawnienie. Uznał, że roczny termin przewidziany w art. 229 k.c. rozpoczął bieg z dniem 20 grudnia 2002 r., tj. z chwilą zawarcia umowy darowizny przenoszącej własność nieruchomości na rzecz pozwanego.

Wyrokiem z dnia 20 marca 2007 r. Sąd Apelacyjny apelację powódki oddalił. Nie kwestionując w zasadzie podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku dodatkowo ustalił, że powódka wiedziała o dokonanej darowiznie na rzecz syna w grudniu 2002 r. i

mieszkając jeszcze w domu, który był przedmiotem spornych nakładów, do listopada 2004 r. nie zgłaszała do pozwanego żadnych roszczeń. Wyraził pogląd, że jeżeli sąd nie orzekł o całości dopłaty zainteresowany powinien być wnieść apelację od postanowienia o podziale majątku wspólnego. Skoro zainteresowany tego nie uczynił, to nie może już po uprawomocnieniu się orzeczenia wytoczyć skutecznie powództwa o zasądzenie roszczeń nieuwzględnionych w sprawie o podział majątku dorobkowego małżonków, gdyż stoi temu na przeszkodzie zasada koncentracji i rozstrzygnięcia w jednym postępowaniu wszelkich sporów pomiędzy uczestnikami działu (art. 567 § 1 k.p.c.).

Powódka w skardze kasacyjnej opartej na podstawie naruszenia prawa procesowego, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 567 § 1 k.p.c. i art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., oraz na naruszeniu prawa materialnego, a to art. 226 § 1 k.c., wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W judykaturze utrwalony jest pogląd, że obraza art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. tych przepisów może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej tylko wtedy, gdy uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie zawiera wszystkich koniecznych elementów, lub ma braki, które uniemożliwiają kontrolę kasacyjną (por. np. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 8 października 1997 r., I CKN 312/97, z dnia 19 lutego 2002 r., IV CKN 718/00, z dnia 18 marca 2003 r., IV CKN 11862/00, z dnia 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01, z dnia 22 maja 2003 r., II CKN 121/01, niepublikowane i z dnia 10 listopada 1998 r., III CKN 792/98, OSNC 1999, nr 4, poz. 83). Uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego nie jest dotknięte uchybieniami tej rangi.

Sąd Apelacyjny powołał art. 567 § 1 k.p.c. nie jako materialną podstawę oddalenia powództwa, lecz w kontekście zasady rozstrzygania w postępowaniu o podział majątku wspólnego wszelkich spraw spornych między jego uczestnikami, a pozwany w postępowaniu tym nie brał udziału. Wbrew zarzutowi skarżącego Sąd Apelacyjny nie stosował tego przepisu, nie zachodziła więc podstawa określona w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.

Skoro powódka wraz z mężem dokonali w czasie trwania wspólności ustawowej remontów domu mieszkalnego będącego częścią składową siedliska gospodarstwa rolnego nabytego w wyniku dziedziczenia przez małżonka w 5/8 częściach, to był to w takim ułamku ich nakład z majątku wspólnego na majątek osobisty J. G. (art. 45 § 1

k.r.o.), a w pozostałym zakresie nakład z majątku wspólnego na nieruchomości stanowiącą własność osoby trzeciej.

Roszczenie o zwrot nakładów dokonanych przez małżonków z majątku wspólnego w czasie trwania wspólności ustawowej na nieruchomości stanowiącą własność osoby trzeciej wchodzi w skład majątku wspólnego i jako prawo podmiotowe (wierzytelność) powinno być objęte postanowieniem o jego podziale (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1970 r., III CZP 18/70, OSNCP 11197111, nr 2, poz. 18 z dnia 19 grudnia 1973 r., III CZP 65/73, OSNCP 1974, nr 10, poz. 164 i z dnia 11 maja 1978 r., III CZP 103/77, OSNCP 1979, nr 1, poz. 4.). Nieobjęcie tego roszczenia postanowieniem o podziale skutkuje utratą możliwości późniejszego zgłoszenia tego roszczenia przez jedno z małżonków w stosunku do drugiego (art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 618 § 2 i 3 k.p.c., art. 686 k.p.c. i art. 688 k.p.c.).

Pominięcie w postępowaniu o podziale majątku wspólnego wierzytelności z tytułu nakładów poczynionych z tego majątku w czasie trwania wspólności majątkowej na nieruchomości stanowiącą własność osoby trzeciej nie pozbawia jednak żadnych z byłych małżonków możliwości dochodzenia połowy tej wierzytelności w późniejszym terminie od tej osoby trzeciej. Orzeczenie o podziale nie może rozstrzygać stosunku między tą osobą i uczestnikami postępowania działowego, a osoba trzecia, niebędąca uczestnikiem tego postępowania, nie może powoływać się na prekluzję wynikającą z art. 618 § 3 k.p.c. (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 1987 r., III CZP 3/87, OSNCP 1988, nr 2-3, poz. 34).

Przedmiotem sprawy nie było jednak roszczenie o zwrot nakładów dokonanych przez małżonków w czasie trwania wspólności ustawowej na nieruchomości osoby trzeciej, lecz żądanie zwrotu połowy z 5/8 części nakładów na remont domu, czyli w ułamku, w jakim siedlisko gospodarstwa rolnego stanowiło majątek osobisty drugiego z małżonków J. G. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 1981 r., OSNCP 1981, nr 11, poz. 220). Udział ten, w dniu 20 grudnia 2002 r., jak już wyżej zasygnalizowano, podarował ojciec synowi stron w toku postępowania o podział majątku dorobkowego, a więc po ustaniu wspólności ustawowej lecz przed dokonaniem jego działu. W tej sytuacji należało rozważyć kwestę, czy legitymowany biernie w sprawie o rozliczenie spornego nakładu był byłym małżonkiem powódki, czy też w wyniku dokonanej darowizny zobowiązany stał się obdarowany G. G.

Stosunki majątkowe wynikające ze wspólności ustawowej zostały unormowane w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, która to regulacja stanowi *lex specialis*

w stosunku do kodeksu cywilnego. Artykuł 45 k.r.o., w zakresie objętym zawartymi w nim unormowaniami, jest więc przepisem szczególnym, także w odniesieniu do art. 226 § 1 k.c. Został on wprowadzicie zmieniony od dnia 20 stycznia 2005 r. ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r., o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691), niemniej zgodnie z art. 5 ust. 5 pkt 3 tej ustawy przepisy dotychczasowe stosuje się między innymi do zwrotu nakładów, jeżeli wspólność ustawowa - jak w rozpoznawanym wypadku - ustała przed dniem wejścia jej w życie.

Jest zasadą, że podział majątku wspólnego obejmuje składniki należące do tego majątku w czasie ustania wspólności majątkowej oraz istniejące w chwili dokonywania podziału. Rozliczeniu podlega całość stosunków majątkowych między małżonkami według stanu na dzień ustania wspólności, natomiast przedmiotem podziału pozostaje stan czynny masy majątkowej w czasie orzekania o podziale (por. np. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1989 r., III CZP 52/89, OSNC 1990, nr 4-5, poz. 60 i postanowienie Sądu Najwyższego dnia 7 kwietnia 1994 r., III CZP 411/91, Biul. SN 1994, nr 5, s 22). Budynek, na który zostały dokonane sporne nakłady, nie mógł być traktowany jako odrębny od gruntu przedmiot majątku wspólnego, gdyż stosownie do art. 46 k.c. i art. 48 k.c., współwłasność nieruchomości dotyczy także jej części składowych, niezależnie od źródeł pochodzenia środków na jego remont. Specyfika nakładu pochodzącego z majątku wspólnego na nieruchomość, która nie należy do tej masy majątkowej, polega na tym, że do majątku wspólnego wchodzi tylko wierzytelność pieniężna stanowiąca jego równowartość.

Z konstrukcji, oraz treści art. 45 k.r.o. wynika założenie, że każdy z małżonków powinien w zasadzie zwrócić przypadający na drugiego małżonka udział w nakładach poczynionych z majątku wspólnego na majątek odrębny drugiego małżonka, bez względu na to, czy składnik objęty nakładami po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej został zbyty. Porównanie art. 45 § 1 k.r.o. i 226 § 1 k.c. wskazuje, że przepisy te znacząco różnią się. Artykuł 45 § 1 k.r.o. nie uzależnia powstania roszczenia od posiadania, lub wydania rzeczy, na którą nakłady zostały dokonane; źródłem roszczenia jest nakład z majątku wspólnego na majątek odrębny (obecnie osobisty) w czasie istnienia ustawowej wspólności ustawowej, a więc stosunek rodzinny, a stosunek wynikający z prawa własności, ma znaczenie wtórne, przy czym omawiane roszczenie może być wymagalne wyjątkowo nawet przed podziałem majątku wspólnego. Te odrębności prowadzą do wniosku, że zakres podmiotowy roszczenia wynikającego z art.

45 k.r.o. jest ograniczony tylko do małżonków. Zbycie przez małżonka nieruchomości z przedmiotowymi nakładami po ustaniu wspólności ustawowej nie wywołuje przejścia *ex lege* tego zobowiązania na nabywcę. Innymi słowy wynikające z art. 45 § 1 k.r.o. roszczenie o zwrot nakładów na remont budynku z majątku wspólnego na nieruchomość stanowiącą majątek osobisty drugiego z małżonków ma więc charakter czysto obligacyjny, a zatem pozwany nie miał w rozpoznawanej sprawie legitymacji biernej; mógłby ją uzyskać tylko w drodze zawarcia stosownej umowy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 2005 r., V CSK 8/05, nie publ.), lub na podstawie przepisu szczególnego.

Trzeba też zauważyć, że nakłady na remont budynku dokonywane są zwykle przez byłych małżonków wiele lat przed ustaniem wspólności małżeńskiej i na podstawie ich wspólnej decyzji. Nabywca nie ma na tę dyspozycję nie tylko żadnego wpływu, ale może nawet nie wiedzieć o nakładzie, i zaniechaniu jego rozliczenia. W praktyce, odmienne niż w tej sprawie, dochodzi zazwyczaj do sprzedaży nieruchomości z tymi nakładami; zbywca nieruchomości z reguły określa cenę nieruchomości uwzględniającą dokonane nakłady, a nabywca nabywa nieruchomość za obejmującą je cenę rynkową. Obciążanie nabywcy obowiązkiem zwrotu udziału w nakładach na rzecz byłego małżonka zbywcy podważałoby pewność i bezpieczeństwo obrotu nieruchomościami.

Zarzut obraży art. 226 § 1 k.c. był nietrafny już z tego względu, że został wadliwie uzasadniony. Posiadanie jest stanem faktycznym obejmującym rzeczy (art. 336 k.c.). Budynek mieszkalny, w którym zostały wykonane remonty, stanowił część składową nieruchomości siedliskowej, można więc było władać nieruchomością siedliskową np. przez zamieszkiwanie w budynku. Przedmiotem posiadania nie mógł być sporny nakład, który od chwili jego dokonania stanowił wraz z budynkiem część składową nieruchomości siedliskowej (art. 47 k.c.), tymczasem skarżąca podniosła zarzut polegający na błędnym przyjęciu „iż powódka nie jest samoistną posiadaczką przedmiotowego nakładu”.

Roszczenie oddalone w niniejszej sprawie w stosunku do pozwanego G. G. nie zostało też uwzględnione w stosunku do J. G. w postępowaniu o podział majątku dorobkowego, co wynika z uzasadnienia postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 16 listopada 2004 r. Nakład z majątku dorobkowego na majątek odrębny jednego z małżonków jest źródłem prawa majątkowego, tj. roszczenia o ich zwrot, wchodzącego w skład majątku dorobkowego, którego skład i wartość ustala sąd (art. 684 w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.). Znaczenie art. 684 k.p.c. dla postępowania o podział majątku wspólnego

polega na tym, że sąd nie jest związany wnioskiem małżonków. Jeżeli z ich oświadczeń wynika, że istnieje jeszcze inny składnik to sąd obejmuje go podziałem. Z tego względu sąd w tym zakresie nie oddał wniosku o dokonanie rozliczenia nakładu z majątku dorobkowego na majątek odrębny, a jedynie omawia brak podstawy do takiego rozliczenia w uzasadnieniu orzeczenia o podziale majątku wspólnego. Negatywne rozstrzygnięcie jest natomiast konieczne, jeżeli w postępowaniu działowym sąd orzeka na wyraźny wniosek, np. o zwrocie wydatków i nakładów poczynionych z majątku osobistego na majątek wspólny (por. np. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 17 września 1969 r., III CZP 70/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 96).

Z tych względów skarga kasacyjna uległa oddaleniu (art. 398¹⁴ k.p.c.).